

گزارش

نشست تخصصی بررسی نقش مطبوعات در کودتای

۲۸ مرداد ۱۳۳۲
مرکز تحقیقات اسناد و کتابخانه ملی

گزارش نشست تخصصی بررسی نقش مطبوعات در کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲

اولین برنامه از سری نشست‌های سیاسی، پیرامون تاریخ انقلاب اسلامی، با عنوان «بررسی نقش مطبوعات در کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲» توسط مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های سیاسی با همکاری فرهنگسرای انقلاب در محل موزه امام علی (ع) در تاریخ ۸۳/۵/۲۸ با حضور جمعی از اساتید، نویسندگان و دانشجویان برگزار شد.

در این نشست آقایان: - حجت الاسلام والمسلمین روح‌ا... حسینیان - مهندس سیدحسن شهرستانی - دکتر عبدا... شهازی و مجتبی سلطانی به بررسی و تحلیل این واقعه پرداختند. و آقای حسین شاه حسینی از فعالان سیاسی دهه ۲۰ ایران و هواداران جبهه ملی، مشاهدات خود را از کودتای ۲۸ مرداد بازگو کردند.

۲۸ مرداد یکی از نقاط عطف تاریخ ایران است. دلایل این اهمیت را می‌توان در پیچیدگی این واقعه، اسنادی که به تازگی انتشار یافته، چگونگی عملکرد نیروهای بیگانه و استعمارگر، نقش مطبوعات و... جستجو کرد. از همین رو نظر به اهمیت موضوع، فصلنامه اندیشه انقلاب اسلامی گزارشی از این نشست را تقدیم می‌دارد:

— در ابتدای جلسه آقای مهندس شهرستانی طی مقاله‌ای با عنوان «مطبوعات در دوران کودتا»، مطبوعات را رکن چهارم دموکراسی و عامل اساسی انتقال علوم و اطلاعات به بشریت شمرده و تأثیرات شگرف آن را بر عامه مردم غیرقابل انکار دانستند. ایشان آزادی اجباری پس از ۱۳۲۰ ش، روی کار آمدن ایدئولوژی مارکسیسم - کمونیسم، تشکیل حزب توده به رهبری «سلیمان میرزا» و انحصارطلبی و قائل به ذات بودن تصمیمات را از عوامل تشدید حضور مطبوعات در جامعه خواندند.

سخنران سپس یادآور شدند که با توجه به فشار همزمان سه نیروی روسفیل،

انگلیس، آلمانیل به ایران مطبوعات این دوره بیشتر در جستجوی نیروهای ملی گرا بود. سپس فرمودند در این دوران برخی از مطبوعات رنگ و بوی مذهبی به خود گرفته و برخی دیگر به چپ پیوستند.

— سپس حجت‌الاسلام و المسلمین آقای حسینیان تحت عنوان «زمینه‌های فرهنگی کودتا»، مطبوعات این دوران را به دو بخش موافق و مخالف مصدق تقسیم و تحلیل کرده و نقش مطبوعات موافق مصدق را در ایجاد زمینه تنفر مذهبیان از ملی‌گرایان بسیار مؤثر دانستند.

ایشان به طرح «بُیُل» که از جهت فرهنگی زمینه‌سازی کودتا را فراهم می‌آورد اشاره و اقدامات مطبوعات را در چاپ مقالات هدفدار و کاریکاتورهای مصدق و نیز حمله به روحانیت مورد توجه قرار دادند.

— آقای حسین شاه‌حسینی، با اشاره به مشاهدات خود بیان داشتند که تاحدی از مصدق دفاع می‌کنند زیرا او به مطبوعات آزادی کامل داد. همچنین مصونیت روحانیت را قانونی کرد که منجر به تشکیل فراکسیون روحانیت گردید. ایشان در ادامه بیان داشت که در روز ۲۸ مرداد، دارو دسته‌های جنوب تهران هر یک طرفداران خود را جمع کرده و اجتماعی تشکیل داده بودند.

— آقای روح ... حسینیان در پاسخ به سخنان آقای شاه‌حسینی، بیان داشتند که مصدق از همان آغاز حکومت، بنای دیکتاتوری را گذارد. و با گرفتن اختیارات شش ماهه عملاً مجلس را از کارایی انداخت.

وی در مورد حمایت روحانیت از مصدق متذکر شدند که این حمایت دیری نپایید که به مخالفت تبدیل شد. همچنانکه آیت ... کاشانی به صراحت گفتند: «از اشتباهات من این بود که کسی اعتماد کردم که اعتقادی به اسلام نداشت»

— در ادامه جلسه دکتر عبدا... شهبازی با مقاله‌ای تحت عنوان «پروژه‌ی بدل و کودتای ۲۸ مرداد» به بررسی این واقعه پرداختند. ایشان معتقدند که نباید چالشهای آنروز ایران را بر امروز حمل نماییم. آیت ... کاشانی، نماد روحانیت نبودند، بلکه آیت ... بروجردی نماد چنین حرکتی بودند. و تظاهرات ۲۸ مرداد ۳۲ نیز یک حرکت خودجوش و مردمی نبود، بلکه کاملاً سازمان یافته بود.

دکتر شهبازی سپس افزودند که بدنبال اثبات این نظریه هستند که کودتای ۲۸ مرداد

اهمیتی فراملی داشته و حلقه‌ای ارتباطی برای شروع پدیده‌ای بنام «جنگ سرد» بوده است. ایشان بدنبال تصویب پروژه‌ی «بدل» در سال ۱۹۴۸، اشاره کردند؛ در ایران اشخاصی چون «شاپور ریپورتر و اسدا... علم» مجریان این پروژه بوده و به عنوان حمایت از دکتر مصدق به آیت... کاشانی حمله کرده و در مخالفت با دکتر مصدق، آیت... کاشانی را مورد حمایت قرار می‌دادند.

جناب آقای سلطانی به عنوان آخرین سخنران بخش نخست به تحلیل و بررسی واقعه‌ی ۲۸ مرداد پرداختند و متذکر شدند که کودتای ۲۸ مرداد حرکتی تاریخی است که به حرکت سیاسی جاری جامعه‌ی ایران تبدیل شده است. آنگاه افزودند در این دوران مطبوعاتی ایجاد شد که هدف از انتشار آنها، تنها پیگیری اهداف شخصی و مرامی بود. همچنین با افزایش کمی مطبوعات، احزاب نیز گسترش یافته و بالتبع هر یک از آنها در راه‌اندازی مطبوعات جدید نقش آفرینی می‌کردند.

آقای سلطانی در ادامه بیان داشتند که پس از حوادث ۳۰ تیر، جبهه‌گیری‌ها بدین سمت حرکت کرد که آیت... کاشانی و دربار را در یک طرف، و مصدق را در طرف دیگر قرار دهند.

— در بخش دوم این نشست (پاسخگویی به پرسشها)، ابتدا مهندس شهرستانی در ادامه بخش نخست عنوان کردند: «مطبوعات و تاریخ وجود دارد، نگاه نخست مطالعه‌ی تاریخ با نگاه به گذشته است، و دیگری مطالعه‌ی تاریخ با نگاه به حال و آینده، و به نظر می‌رسد پس از انقلاب اسلامی ایران و همچنین تحولات سریع منطقه خاورمیانه، نیاز به مطالعه‌ی تاریخ با نگاه دوم ضرورت بیشتری یافته است.

— در بخش دوم جلسه آقای حسینیان در پاسخ به پرسش جناب آقای شهبازی، درخصوص مذهب‌یون گفتند: نیروهای مذهبی طیف وسیعی بودند که یک سر آن را رادیکالهای طرفدار مبارزه مسلحانه و فدائیان اسلام، و سر دیگر آن را طرفداران آیت... بروجردی تشکیل می‌دادند و آیت... کاشانی در میان این دو طیف بودند.

— همچنین ایشان در پاسخ به این پرسش که چه کسی یا چه کسانی به خانه‌ی آیت... کاشانی حمله کردند گفتند: آنچه از اسناد موجود در مرکز اسناد انقلاب اسلامی برمی‌آید، این است که این حمله توسط حزب پان‌ایران‌یسم به رهبری داریوش فروهر و

حزب دیگری بنام نیروی سوم صورت گرفته است.

آقای حسینیان در ادامه سخن از سهل‌انگاری و کم‌کاری نیروهای مذهبی بویژه در حیطه‌ی تاریخ‌نگاری ابراز تأسف نمودند.

— سپس جناب آقای دکتر شهبازی در خصوص نقش فراماسونرها در کودتای ۲۸ مرداد متذکر شدند: پس از فاش شدن فعالیت شبکه‌های ایتالیایی، اسنادی بدست آمد که پرده از فعالیت لژی بنام «P₂» برداشت. مشابه آن در ایران در حدود سالهای ۱۹-۱۳۱۸ توسط فردی بنام «محمد خلیل جواهری» - که اصالتاً یهودی بغدادی است، با نام «لژ پهلوی» تأسیس گردید که ارتباطات گسترده‌ای با گردانندگان آژانس یهود و وابستگان دربار و صاحبان بزرگ سرمایه بوجود آورد که البته در این زمینه اسنادی موجود نیست.

— در پایان جلسه آقای احمد خلیلی - خواهرزاده‌ی آیت‌الله کاشانی با طرح سؤالی در مورد جایگاه مردم در کودتای ۲۸ مرداد و نقش آنان در کودتا عنوان داشتند: اینکه امروز اسنادی آشکار شده است مبنی بر هزینه چندصد هزار دلار، برای تغییر دولت، نوعی توهین به ملت است. ایشان در پاسخ به سؤالات فوق بیان داشتند که اهمیت ملی شدن نفت ایران به مراتب کمتر از ملی شدن کانال سوئز بود. زیرا این ماجرا - ملی شدن نفت - قبلاً در مکزیک انجام شده بود. ولی چگونه می‌شود که در مصر «ناصر» پابرجا می‌ماند و در ایران «مصدق» سقوط می‌کند؟

خلیلی آنگاه رمز موفقیت ناصر را در مقابله با تهاجم سه کشور «فرانسه، انگلستان، اسرائیل»، حمایت و پشتوانه مردمی می‌داند، چیزی که در ایران زمان مصدق نبود. چرا؟ چون دکتر مصدق قدم به قدم برای نوترالیزه کردن این نیرو وارد عمل شده بود و در نتیجه در روز ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ مردم نتوانستند از دکتر مصدق حمایت کنند.

ایشان در پایان این نکته را خاطرنشان ساختند: «دولتهایی که به نیروی مردمی وابسته‌اند، شکست ناپذیرند»

نتیجه

چنانکه اشاره شد، کودتای ۲۸ مرداد ۳۲ تأثیرات شگرفی را بر آینده تحركات سیاسی - اجتماعی ایران بر جای نهاد. بطوریکه زمینه حضور نیروهای بیگانه و غارت منابع

طبیعی را تا مدتها، فراهم کرد. این واقعه در بخشی از ابعاد خود توانست این واقعیت را به ثبوت رساند که مردم ایران همواره با روحانیت بوده و هیچ‌گاه از آنها روی برنتافته‌اند. و دولت مصدق نیز وقتی به این واقعیت پی برد، سعی داشت تا از آن شرایط نهایت استفاده را در جهت رسیدن به اهداف خود بنماید. ولی از آنجا که دکتر مصدق اعتقاد چندانی به اسلام نداشت و همچنین اتحاد میان نیروهای ملی به رهبری دکتر مصدق و نیروهای مذهبی به رهبری آیت‌الله کاشانی می‌توانست اهداف استعماری دول استعمارگر را به مخاطره افکند، لذا این دول برآن شدند تا با استفاده از جهالت برخی نیروهای داخلی همچون شاه و استفاده از یکی از مؤثرترین وسایل تأثیرگذار بر افکار عمومی یعنی مطبوعات تازه رشد یافته، میان آنها اختلاف افکند و با این حربه به تدریج مردم را از حضور در صحنه‌های تأثیرگذار اجتماعی دور ساخته و زمینه کودتای ۲۸ مرداد ۳۲ را فراهم آورند.

لذا می‌توان گفت کشوری که مردم آن بتوانند نقشه‌های شوم دشمنان را تشخیص داده و به مقابله با آن بپردازند، با شکست روبه‌رو نخواهند شد و تا زمانی که مردم به عنوان ملاک مشروعیت سیاسی یک نظام در صحنه حضور دارند، هیچ دشمنی نمی‌تواند کاری از پیش ببرد و نظام استوار و محکم، پابرجا خواهد ماند.